

ВПЛИВ МОДИ НА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ АНТРОПОНІМІКОН РОМАНІВ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

Анотація. У статті досліджується творення літературно-художніх антропонімів романів Ірен Роздобудько під впливом різних чинників, подається їх аналіз, виражальні можливості, функції.

Ключові слова: літературно-художній антропонім, глобалізація, поп-культура, чужомовні імена.

Resume. The article researches the creating of the proper names of the literary heroes under the influence of different factors in the novels of Irene Rozdubudjko, it also presents their analysis, expressional possibilities, functions.

Key words: proper name of the literary hero, globalization, pop culture, foreign names.

Ірен Роздобудько – одна з найпопулярніших письменниць, яка працює в різних жанрах, від авантюрного детективу, психологічного трилера до політичної сатири. «Я – це все в моїх книжках: і жінки, і діти, і собаки, і природа, і дерево, і місяць», – зізнається І. Роздобудько [10]. Авторка дванадцяти дорослих та трьох дитячих книжок. Переможець літературного конкурсу «Коронація слова» (роман «Гудзик»). Лауреат міжнародної премії ім. Юрія Долгорукова (за роман «Ранковий прибиральник»). І. Роздобудько – головний редактор журналу «Караван історій. Україна».

Літературно-художні антропоніми романів Ірен Роздобудько, крім номінативної функції, стилістичної, можуть мати соціальне та ідеологічне навантаження та, як правило, служать характеристикою героя твору.

У пострадянський період глобалізація стає вагомим чинником розвитку українського антропонімікону. Глобалізаційний вплив позначився також і на літературно-художньому антропоніміконі І. Роздобудько. «Утвердження тісних міжнародних контактів, у тому числі й через масову трудову міграцію, поступова інтеграція України у європейський трансатлантичний економічний та культурний простір – все це і є головними екстралінгвальними причинами, які впливають на український пострадянський ономастикон», – зазначає Л. Белей [3, 76].

Вплив моди на склад та особливості функціонування ЛХА також є незаперечним. Українські ономасти уже відзначили суттєвість цього соціального чинника, що помітно позначився на складі українського іменника. Все частішим стає вживання цілого ряду імен, запозичених з європейських іменників [1], [2], [3], [6], [11].

Соціально зумовлені інновації у сфері назовництва на сьогоднішньому етапі стосуються не лише офіційно-ділової його частини, а й розмовно-побутової, зокрема емоційно-оцінних іменних варіантів. Так у авантюрному детективі «Останній діамант міледі» І. Роздобудько досить часто замінює українські імена іноземними, вони, як правило, виконують номінативну функцію: *Марія – Маріон, Олег – Олівер, Іван – Жан, Максим – Макс*. У повісті «Гудзик» сам персонаж Денис

розказує про себе: «...називали одне одного по-західному, тому мене одразу ж охрестили *«Ден-ном»*. Сусіда по кімнаті, відповідно, назвали *Макс*. *Ден та Макс* – два круті хлопці, майбутні генії...» У романі «Дві хвилини правди» *Станіслава* звать *Стасом, Богдана – Даном*. Пор.: «Богдана не звали Богданом. Хоча він і сам не думав змінювати своє ім'я, його змінили друзі. *Дан* – і все. Коротко». Такі усічені та емоційно марковані варіанти побутують у молодіжному середовищі. Популяризації таких чужомовних іменних варіантів сприяє стільки вивчення іноземних мов, скільки популярність цих імен серед американських та західно-європейських кумирів молоді. ЛХА *Ліка* (повість «Гудзик») належить героїні, яка, напевно, страждає найбільше. Сама авторка експериментує над іменем: «*Анжеліка? Ангеліна? Лікера? – Ні, Ліка!*» Динамічне розгортання сюжету заставляє І. Роздобудько назвати *Ліку місіс Енжі Маклейн, Енжі-художниця*. Виявляється, що неспроста: *Ліка* «невипадково вишила на гудзиках своєї куртки ангелів і невинувато назвалася *Енжі* (ангел), коли вирішила втекти від рідних, адже саме вона, як потім виявилось, була ангелом-рятівником для Дениса, ангелом, якого не можна повернути, відкинувши, зрадивши» [8, 235].

Прізвиська героїв виконують характеристичні функції. Вивчаючи ЛХА-прізвиська І. Роздобудько, впадає в око значний відсоток онімів, утворених шляхом онімізації чи трансонімізації назв, знакових для західної поп-культури.

Головні герої роману «Останній діамант міледі» – дві сестри, *Влада та Жанна*, такі неповторні, такі різні, як і їх долі. *Жанна* – стримана та розсудлива жінка, в душі якої ховаються дорога, неприборкана пристрасть. Вона *вершинця, відьма, циркачка*. Вона – *графиня Жанна де Ла Фарре* (Олександр Дюма), «*маленька Жанна в зеленій сукні*». *Влада* живе радістю і смутком, коханням і стражданнями своєї сестри *Жанни*. Рідні та близькі звать її *Владкою, Макс* (чоловік *Жанни*) називає її *фрекон Бок, жінкою із мертвими очима, Ярик* називає *загадковою жінкою, Сніговою королевою*. Такі ЛХА вказують на прикметну ознаку її зовнішності – холодний погляд «і тому її очі завжди дивуватимуть своєю порожнечою». ЛХА *Максим*

використовується авторкою невипадково. Адже *Максим* у перекладі з латинської означає «найбільший» [4, 69], а сам герой мав стати найвідомішим письменником, та став найбільшим страждальником. І. Роздобудько використовує такий стилістичний засіб називання персонажа, як антономазія – метафоричне застосування онімів для позначення особи, наділеної рисами широко відомого з літератури чи історії носія певного імені. Стилістично марковані й емоційно навантажені, такі антропоніми характеризують персонажа за його індивідуальними ознаками: за зовнішнім виглядом, за вчинками та переконаннями, за іншими асоціаціями [5, 119].

І. Роздобудько вдається до використання терціалних ЛХА, які вона запозичує із відомих раніше літературних творів української або світової літератури. *Влада* називає *Макса Дон Кіхотом*, напевно тому, що його зовнішність нагадує портрет Дон Кіхота: «худорлявий юнак з довгими пальцями та витонченим нервовим обличчям». Прикметно, що тут ще один герой Сервантеса – *Санчо Панса*. Пор.: «За кермом сидів їхній незмінний *Санчо Панса* на прізвисько *Сірій*, парткомівський водій...» Як і *Санчо Панса так і Сірій* – всього лиш прізвиська, а справжнього прізвища чи імені ми не знаємо. Не менш цікавий і ЛХА *Жан Дартов*. Авторка поєднує французьке ім'я з російським прізвиськом. Виявляється, що це «не зовсім вдалий псевдонім... насправді *Жана Дартова* звали досить просто – *Іван Пир'енко*». Героїня *Аліна* («*Мерці*») називається *Смаглявою Барбі* через довге фарбоване волосся. ЛХА *баба Дуся* («*Мерці*») має замість місис *Гадсон*, онімна семантика якого розвивається на тлі апелювання гад. Слідчий *Марченко* («Ескорт у смерть») має прізвисько *містер Марпл*, *Олексій* – *справжній Кен* (юнак-лялька), *Сергій* – *Чорний король*. ЛХА *Альфред Вікторович* («Зів'ялі квіти викидають»), здавалось, на перший погляд, звичайнісінький, але обслуга поміж собою іменує його *Пергюнтом Альфредом*. Вчителем *Альфреда Вікторовича* був *Карл Михайлович Швайдер*, або, як він «його називав жартома» – *татусь Карло*. У романі «Дві хвилини правди» «*Дон Педро* хропе, розповсюджуючи сморід перегару, *Хуан Карлос з Мігелем Санчесом* зачинилися в стайні, поцупивши слоїк самогону, *Паскуале* ще малий і колупається в носі, *Анхель* ніколи не ходить до лазні, хоч і вдає з себе «першого хлопця»...

Як бачимо, ономасіологічними еталонами при наданні прізвиськ стають відомі особові назви західних топ-моделей, артистів, кіногероїв, літературних героїв тощо. Утворення таких прізвиськ можна розглядати як наслідок глобалізаційних впливів на національний іменник українців [2].

Окрему групу характеристичних онімів у психологічному трилері «*Мерці*» становлять соціально значущі ЛХА, якими І. Роздобудько іменує журналістів. Як правило, ми не знаємо їх справжніх імен та прізвищ. Це ЛХА-прізвиська, які да-

ються за «зовнішнім виглядом, фізичними вадами й властивостями людини» [12, 276]. Пор.: «знайома постать, на прізвисько *Дон Педро* старанно працював на свою кишеню, й очі його запалювалися лише тоді, коли йшлося про гроші»;

«скандально відома журналістка на прізвисько *Луза*. Свої еротичні опуси ця колишня поетеса підписувала псевдонімом *Луїза Задова*, тому гострі на язик колеги утворили прізвисько *Луза*, маючи на увазі й інше – лузу на більярдному столі, в яку залюбки можна було закотити кулю. У нашій уяві цей ЛХА асоціюється з журналісткою та письменницею *Ладою Лузіною*. І *Дона Педро*, і *Лузу Віра* називала не інакше як «камарилья»;

«це один представник «камарильї» такий собі *Понін* – редактор. Це була найкумедніша постать в журналістській тусовці, його називали не інакше, як «*Поня*» з довгим прізвиськом «*А-скільки-віроків-працює-в-журналістиці?*» *Поня* був носієм «чорної мітки». Це означало, що він стільки разів насолів своїм колегам, що погані чутки про його непрофесіоналізм та пияцтво тягнулися за ним, хоч би куди він не йшов».

ЛХА *Паскаль* («*Амулет Паскаля*») не можна ідентифікувати з конкретною історичною постаттю. *Паскаль* був першим філософом, який придумав таку систему світобудови, що назавжди виокремилася людину та зачинила її у власній сфері. Самотність та страх – ось головний песимістичний міф *Паскаля-історичного*. І. Роздобудько називає *мсьє Паскаля* «майстром моделювати долі». Вона створює казкову постать всезнаючого *дідуся-Нострадамуса-Паскаля*. Трагічні події, що відбуваються поза сюжетом, дають право інтерпретувати *татуся Паскаля* і як *вбивцю Паскаля*. [7, 215-216].

Протистоїть безжальному філософу коханець героїні – письменник *Джон Фаулз*. Провідною проблемою творчості *Джона Фаулза* «було формування самосвідомості як необхідної умови для досягнення свободи. Подолання відсталості, архаїчної, темної стихії, притаманної людині, відкриває можливість для прилучення до життя, краси, гуманності» [9, 654]. У «*Амулеті Паскаля*» письменник *Джон Фаулз* стає *Іванком-Джоном*. Пор.: «*Джон*, по-вашому – *Іван*. Як бачите намагається стати письменником. І що ви думаєте?! Стане-таки...» У творі він *Іванко-Джон*.

Авторка придумує цікаві імена своїм героям. Так, куховарка *Женев'єва* стає *матусею Же-Же* або *мадам Же-Же*. Така назва персонажа має окремі ознаки оніма. Авторка не стоїть осторонь утвердження естетики українських особових імен, устами героїні *Стефки* виступає проти примітивних правил глобалізації. Так, наприклад, ЛХА *Едуард* («Зів'ялі квіти викидають») має кілька апелювативів-замінників: *чоловік років тридцяти, незрілий рокер*. Осць як реагує *Стефка* на ім'я *Едуард* при знайомстві:

- «Тож вас звуть *Аліса*?

- Ще чого бракувало! – ...вирішила назватися: – *Стефанія*. А ви?

- Едуард.
- О, Господи, – скривилася вона, – яке жакхливе ім'я!

- Згоден, – з наганим сумом сказав він, – але воно було модним, коли я народився... Батьківська помилка. Вони ж мене не питали...

Є вихід, – усміхнулася *Стефка*, – нехай вас називають скорочено – *Ед*. У цьому вчується щось жорстке. Принаймні пасує до вашої куртки».

Отже, вплив моди позначається при виборі імені. Виходячи зі спостережень М. Романюк, є всі підстави говорити про модну тенденцію – вестернізацію, яка від початку 90-х років ХХ ст. запанувала в іменнику українців [11, 26].

Леда Ніжина («Зів'ялі квіти викидають») також псевдонім, справжнє ім'я героїні – *Ольга Яківна Сніжко*. Пані Поліна каже про *Леду*: «Ніяка вона не *Леда*! Яка-небудь *Явдошка* з-під Полтави чи *Козятина*. Жителі притулку «лагідно називають *Ольгу Яківну* різними сценічними іменами залежно від того, яке ім'я вона сама обирала собі зранку. Вчора, наприклад, ця старушенція, кокетливо посміхаючись, розповідала за сніданком, що вона – *Офелія*. Сьогодні, мабуть, – *Дездемона*» – зіронізувала *Стефка*. Персонал називає її *Оля-Офелія*. А ось як режисер та драматург придумали псевдонім для *Олі*:

« - Вам треба щось ніжне, як пух...

- *Ніжна?* – підказує режисер.

- Це занадто! А якщо – «*Ніжина*»? Дуже близько від ніжності і... справжнього прізвища.

- Старий, ти – поет! – хвалить режисер. – А ім'я?

- *Леда!* – сміється той.

- Чудово: *Лебідь* знайшов *Леду!*..

- Але ж справді звучить досить гарно: *Леда Ніжина*».

Невеличка довідка: в античній міфології *Леда* – героїня, яка зачарувала своєю красою *Зевса*, а він явився їй в образі лебедя [13, 131].

Авторським витвором можна назвати ЛХА *Ісланум* («Гудзик»). Ім'я належало дивній істоті, яку виходила ведмедиця. Бабця каже, що *Ісланум* – посланець, святий. *Ліку* «ще ім'я схвилювало. Від сполучення цих звуків у мене запекло в очах. Ім'я звучало сумно і тривожно, як закодована фраза, як назва прірви, як виття самотнього звіра. У ньому не було нічого людського». Недаром авторка називає його рядом апелювативів: «*вовкулака*», «*лісовик*». І. Роздобудько роздумує: «...Ім'я його – вітер у полі, ім'я-виття, в якому більше сенсу, ніж у людських балачках. *Ісланум* будує свій світ – у собі. Самотність *Ісланума* – безкінечна. *Ісланум* є світлом світла і темрявою темряви: ні там, ні там його не впіймати. *Ісланум* – той, хто збожеволів за власним бажанням». Є щось споріднене між *Ісланумом та Лікою*, як і є зв'язок між святим та ангелом.

Отже, проаналізовані нами власні назви мають широкий функціональний діапазон, вони є змістовим компонентом художнього тексту. І. Роздобудько використовує нетрадиційні мотиви та принципи присвоєння імен, які почали прищеплюватися на українському ґрунті, що відбувається через експансію західної поп-культури. Структура ЛХА Ірен Роздобудько відзначається різноманітністю і відбиває характерні особливості художнього стилю письменниці. До джерельної бази ЛХА І. Роздобудько залучено не лише численні чужомовні імена, прізвища та прізвиська як реальних осіб, так і кіно- та літературних героїв, а й оніми інших розрядів, зокрема хремадоніми (*татусь Карло, дон Педро, Хуан Карлос*).

Неабиякий вплив на кількісне та функціонально-стилістичне багатство літературно-художньої антропонімії романів І. Роздобудько має поширення західних естетичних концепцій, зокрема поп-культури, а також моди.

Джерела

1. Роздобудько І. Амулет Паскаля : [роман] / І. Роздобудько. – Харків : Фоліо, 2007. – 189 с.
2. Роздобудько І. Гудзик / І. Роздобудько. – Харків : Фоліо, 2006. – 222 с.
3. Роздобудько І. Дві хвилини правди : [роман] / Роздобудько Ірен. – К. : Нора-Друк, 2008. – 248 с. – (День Європи).
4. Роздобудько І. Ескорт у смерть : [роман] / Ірен Роздобудько. – Львів : Кальварія, 2002. – 144 с.
5. Роздобудько І. Зів'ялі квіти викидають : [роман] / Роздобудько Ірен. – К. : Нора-Друк, 2006. – 208 с.
6. Роздобудько І. Мерці : [роман] / Ірен Роздобудько. – Львів : Кальварія, 2001. – 212 с.
7. Роздобудько І. Останній діамант міледі : [авантюрний детектив] / І. Роздобудько. – Харків : Фоліо, 2006. – 222 с.

Література

1. Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації і глобалізації / Б. М. Ажнюк // Мовознавство. – № 3. – 2001. – С. 48 – 54.
2. Белей Л. Власні імена українців на порозі III тисячоліття / Любомир Белей // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). Випуск 13. / Відп. ред. І. В. Сабадош. – Ужгород, 2009. – С. 6 – 11.
3. Белей Л. Глобалізація як панівна тенденція розвитку сучасного українського антропонімікону / Любомир Белей // Ономастика і апелювати. Випуск 30. Збірник наукових праць / За ред. В. О. Горпинича.

Ювілейний випуск на пошану 80-річчя від дня народження професора Володимира Олександровича Горпинича. – Дніпропетровськ : ДПУ, 2007. – С. 76 – 81.

4. Белей Л. Ім'я дитини в українській родині : словник-довідник / Л. Белей. – Ужгород : Закарпатське крайове товариство «Просвіта», 1993. – 116 с.

5. Бияк Н. Номінація персонажів у романах Гончара як додатковий засіб їх характеристики / Наталія Бияк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Мовознавство. – Тернопіль : ТНПУ, 2007. – 1 (6). – С. 115 – 122.

6. Вегеш А. І. Вплив пан'європейського простору на сучасний український літературно-художній антропонімікон / А. І. Вегеш // Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. Випуск 6 / Відп. ред. Фабіан М. П. – Ужгород, 2008. – С. 195 – 201.

7. Владимирова К. Вбивця Паскаль / Ксенія Владимирова // Роздобудько І. Переформулювання. – К. : Нора-Друк, 2007. – С. 215 – 217.

8. Герасименко Н. Особливості творчої манери Ірен Роздобудько / Ніна Герасименко // Роздобудько І. Переформулювання. – К. : Нора-Друк, 2007. – С. 231 – 238.

9. Михальська Н. Фаулз Джон Роберт / Н. Михальська // Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. У 2 т. Т. 2 : Л-Я / [ред. Н. Михальської та Б. Щавурського]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. – С. 654 – 658.

10. Роздобудько Ірен: «Навіть заміжні жінки мають належати тільки собі». Розмовляла Анна Яценко // Неділя. – 2007. – 14-20 липня.

11. Романюк М. І. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. ХХ – поч. ХХІ ст. / Романюк М. І. – Ужгород : Гражда, 2007. – 124 с.

12. Рульова Н. Місце прізвищ у лексичному складі мови / Н. Рульова // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). Випуск 8. Збірник пам'яті професора Василя Добоша. – Ужгород, 2005. – С. 266 – 279.

13. Словник античної міфології / [уклад. І. Я. Козовик, О. Д. Пономарев; вступ. стаття А. О. Білецького; відп. ред. А. О. Білецький]. – 2-е вид. – К.: Наукова думка, 1989. – 240 с.